

Adsumus XII.

Tanulmányok
a XIV. Eötvös Konferencia
előadásaiból

Eötvös Collegium
2014

A kiadvány a felsőoktatásban működő minősített szakkollégiumok támogatása című pályázat keretében (NTP--SZKOLL-13-0030) valósult meg.

Eötvös József Collegium
1118 Budapest, Ménesi út 11–13.
Felelős kiadó: Horváth László igazgató

A kötetet az Eötvös Collegium Diákbizottsága állította össze a XIV. Eötvös Konferencián elhangzott előadások alapján.

A tanulmányokat lektorálta:
Bátyai Attila, Benyó Krisztián, Muka Viktória és Szabó Mátyás

Szerkesztette és tördelte: Szabó Mátyás

A nyomdai munkákat a Pátria Nyomda Zrt. végezte
1117 Budapest, Hunyadi János út 7.
Felelős vezető: Fodor István vezérigazgató

ISBN 978-615-5371-19-6

Tartalomjegyzék

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYOK

Dudlák Tamás: Történeti nézőpontok a korai oszmán állam jellegéről	7
Nagy Dániel: Tonio Kröger metalepszise	27
Surányi Beáta: Kolosvár aurája 1594-ben, kép és szöveg 1836-ban	43
Szakál Kata: Bábuból ember, emberből bábu	59
Takács Emma: M.K. – K.M.	71

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

Petrov Boglárka: Mire neveljük a gyereket?	95
Szűcs Kata: Szent Erzsébet-kultusz	115

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

Vass Panna: Laktáz enzim szilárd formulálása	141

Szűcs Kata

A SZENT ERZSÉBET-KULTUSZ MAGYARORSZÁGON ÉS PORTUGÁLIÁBAN

Szociológia szekció

Témám az Ibériai-félsziget és Magyarország múltjának szövetében egy közös szála koncentrálni, mégpedig a Szent Erzsébet legendára.

Magyarország és Portugália között húzódik egy rejtett kapcsolati szál, melyet az Árpád-ház és az aragóniai uralkodóház közvetített az Ibériai-félsziget nyugati csücskébe. A középkorban szoros kötelék alakult ki az Ibériai-félsziget és a Kárpát-medence térsége között, melynek kialakulása politikai-egyházpolitikai okokra vezethető vissza. IX. Gergely pápa feltehetően a Német-Római Birodalom hatalmának ellensúlyozására alakította az uralkodói házasságpolitikát, ami oda vezetett, hogy II. András magyar király lányai közül Jolánt feleségül adta I. (Hódító) Jakab aragóniai királyhoz.

Árpád-házi Jolán annak az Árpád-házi Szent Erzsébetnek volt testvére, aki a 13. század elején egész Európára hatalmas befolyást gyakorolt. Jolánta és I. Hódító Jakab gyermeke a leendő aragóniai király III. Péter, akinek lánya pedig Izabel, akit később, mint Szent Királynőt¹, I. Dénes portugál király feleségét ismerhetünk meg. Nevét nagy-nagynénjéről², Árpád-házi Szent Erzsébetről kapta, melyben nem csak egy hivatalos, dinasztiai közötti kommunikáció rejlik, hanem egy olyan predesztinált élet ígérete, melyet a királyné be is fog teljesíteni.

Árpád-házi Szent Erzsébet nagy hatással volt nemcsak a kora társadalmára, hanem évszázadok múlva is példaként szolgált életével. Felállított egy követendő mintát, egy tükröt adott nemcsak a királyoknak, királynéknak, ha-

1 Portugálul: Rainha Santa de Portugal

2 Ld. 1. számú melléklet.

nem az átlagembereknek is egyfajta karitatív életforma kialakításához. Alakja kortársai számára és a későbbiekben is mintául szolgált, sokan igyekeztek az általa képviselt szellemben élni.

Személyisége meghatározó volt a középkori keresztény Európában, továbbá női szentként hangsúlyos módon képviselte a rohamosan terjedő ferences eszmeiséget. Hatása odáig terjedt, hogy nagy uralkodók, mint a francia IX. Lajos³ róla nevezték el gyermeküket, így tett az aragón király, III. Péter is majdnem egy évszázaddal később.

Ezt a rejtett kapcsolódási pontot Portugália és Magyarország között legfőképpen a Szent Erzsébet-kultusz kialakulásában lehet megfogni. A két Szent ugyanis nemcsak a sajátos lelkiségükön, hanem közös felmenőikön is osztozik.

Tehát egy olyan, egyrészt dinasztikus, másrészt pedig szellemi és kulturális kötelék fedezhető fel közöttük – és így a két ország között is –, mely bár nem példanélküli, szem előtt tartva Árpád-házi Szent Erzsébet európai hatását, azonban mégis figyelemreméltó, hogy Európa két periferiáját is képes behálozni ez a kultusz.

A vallásos értékrend megváltozása, Európa lelkisége a 11-13. században

Egy életrajz mindig korkép is – írja Sz. Jónás Ilona könyvének előszavában –, éppen ezért elengedhetetlen bemutatni a korszakot, melyben a két szent élt, hogy mélyebb értelmezést nyerhessenek tetteik.

A 11. századtól kezdődően mélyreható változások mentek végbe Európa gazdálkodásában, a társadalom szerkezetében és gondolkodásmódjában is. Egy fokozatos gazdasági fellendülésnek lehetünk tanúi, mely az életszínvonal általános javulását eredményezte. Ez megváltoztatta az emberek viszonyulását a földi értékekhez is. A jólét és az anyagi javak egyre nagyobb szerepet játszottak a mindennapi életben. A földi örömhöz való kötődés azonban ellentmondott az egyház erkölcsi tanításának, és így annak megszegését is jelentette, ami hosszútávon lelki bizonytalansághoz és egyfajta spirituális válsághoz vezetett.

³ BALÁZS Ilona (1930), *Magyarországi Szent Erzsébet a XIII. század francia irodalmában*, Bibliothèque De l'Institut Français à l'Université De Budapest, Budapest, Eggenberger, 18.

A tulajdon felértékelődése mellett a halál sokkal inkább valaminek az elvesztését – az élet élvezetének megszakadását –, semmint az igazi boldogság kezdetét jelentette, mely hozzájárult egy újfajta halálfélelem kialakulásához. Lassú, észrevétlen változások folytán, a megváltozott életkörülmények hatására másféle igény alakult ki a hitélet terén: érzelmibb, bensőségesebb, Krisztussal közvetlenebb kapcsolatot kereső; melyet a katolikus egyház fényűző életmódot élő, gazdag és befolyásos papjai nem tudtak hitelesen kielégíteni.

Az egyházi és a világi hatalmak között a 11. századtól kezdve fokozatosan kialakult egy konfliktus, mely az investitúra harcban csúcsosodott ki. 1075-ben VII. Gergely pápa kiadta a *Dictatus papae* című oklevelet, mely a pápaság totális hatalmi és kizárólagosság-igényét fogalmazta meg.⁴ Innen kezdve az egyház egyre inkább elmélyítette a teokratikus eszméket, melynek következtében a katolikus egyház a 13. századra Európa egyik legmeghatározóbb hatalmává vált. Politikai és gazdasági ereje miatt egyszerre kellett ellátnia világi és egyházi feladatokat, de a földi értékekhez való túlzott ragaszkodása, gazdagsága miatt a laikusok szemében hitelét veszítette. A probléma orvoslására megkezdődött egyfajta belső megújulás, mely egyrészt a Ciszterci Rend 1098-as megalakulásában, illetve a szerzetesrendek életét befolyásoló Cluny reform bevezetésében mutatkozott meg.

A reform a szerzetesi életmód tekintetében a Szent Benedek regulájához való visszatérést tűzte ki célul, a szerzeteseket fegyelmezett és szorgos életvitel kialakítására ösztönözve⁵.

A ciszterci rend szerzetesei a belső vallásosság igényét követve a világtól elzárva telepedtek le, hogy könnyebben követhessék mindenben Szent Benedek szabályzatát és Krisztus tanítását. Emellett a ciszterciek jeleskedtek az igehirdetésben, a tanításban és az építészetben is⁶.

A rend, felismerve és kielégítve kora vallásosságának igényeit, nagy népszerűségnek örvendett a szerzetesi életformát választani kívánó férfiak és nők körében egyaránt. Azonban a 13. századra ezek a világtól elzárt kolostorok

4 FAZEKAS Csaba (2006), *Történelem és egyházpolitika*, Miskolc, <http://bit.ly/1jObpfE> megtekintés dátuma 2014.02.24.

5 GERGELY Jenő (1999), *A pápaság története*. Kossuth, 64-69.

6 HARMAT Árpád Péter, *Az első és legjelentősebb szerzetesrendek kialakulása és története*, <http://bit.ly/1kSZrB8>, megtekintés dátuma 2014.10.29.

csak egy szűk – a szerzetesi életformát választó – réteg számára tudtak lelki vigaszt nyújtani.

A 12-13. századra olyannyira megnövekedett Európa népessége, hogy azt a mezőgazdaság nem tudta élelemmel ellátni. Ezzel egy időben megindult a városiasodás folyamata is, melynek következtében tömegek özönlöttek a városokba egy jobb élet reményében. A kiszámíthatatlan időjárás miatt gyakoriak voltak az éhínségek és a városi élet velejárójává váltak a különböző betegségek, járványok is, ami tovább mélyítette az emberek hitéletbeli válságát is.

A társadalom igényét egy másfajta vallásosságra a különböző eretnek mozgalmak és szekták létrejötte bizonyítja. A 12. században megfogalmazódott az igény Krisztus és az apostolok életének követésére, mely több ilyen mozgalom fő mozzanatává vált, többek között a kataroknál és valdenseknél is.⁷ A katarok elsősorban az egyház megromlott erkölce ellen léptek fel és a dualizmus tanát hirdették: azaz, a testünk és az anyagi világ ördögi, míg a lelkünk isteni eredetű és a kettő harcban áll egymással. Győzedelmeskedni csak úgy lehet a gonosz felett, ha lemondunk az anyagi világ kísértéséről. A hívőket szegénységben és teljes aszkézisben élő, szüzességet fogadott vezető irányította. A valdensek Pierre Valdo nyomán – aki 1173-ban mindenét szétszította a szegények között⁸ – létrejött közösségek voltak. Az evangéliumi szegénység mozgalmát megvalósítva, saját kezük munkájával tartották fenn magukat. Ezek az általában laikus közösségek igényelték a Biblia szövegeinek prédikálását, magyarázását is, melyet szintén maguk végeztek, ezzel aláásva az egyház hierarchiáját és befolyását.

Ezek a szélsőséges mozgalmak bár nem keresték, nem is nyerték el az egyház támogatását. Azonban eszmeiségükben megoldásokat kínáltak a korszak problémáira, és ennek köszönhetően tanaik – eretnek státuszuk ellenére – nagy népszerűségnek örvendtek, mind az előkelő, mind a szegényebb rétegek körében.

A ferences és domonkos rendek alakulásukkor mutattak némi hasonlóságot a fent említett eretnek mozgalmakkal, azzal a különbséggel, hogy ezek a katolikus egyház támogatásával jöttek létre és új eszméket, új erkölcsi mintát vezettek be annak tanaiba.

Témánk szempontjából fontos közelebbről megvizsgálni a ferences rendet, mivel magát Árpád-házi Szent Erzsébetet is gyakran hozzák kapcsolatba vele. Portugáliai Szent Erzsébet neve pedig a klarisszákhoz köthető.

⁷ Sz. JÓNÁS Ilona (1986), *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Budapest, Akadémiai, 115-116.

⁸ JÓNÁS (1986), 117.

Erzsébet kortársa volt Assisi Szent Ferencnek, és amint tudomást szerzett működéséről, nagy érdeklődéssel fordult felé. Marburgban özvegyi járandóságából még kórházat is építtetett Assisi Szent Ferenc tiszteletére, de semmilyen hiteles forrás nem támasztja alá, hogy Erzsébet belépett volna a rend kötelékébe.

Karitatív életvitele és az emberekre gyakorolt hatása miatt az 1220-as évek körül kialakuló ferences Harmadik Rend női ágának patrónájává választották. E rend férfiágának védőszentje szintén királyi származású, a francia IX. Lajos.

A ferences rend

A rend megalakulásának szempontjából fontos megemlíteni Szent Alexius (Elek) legendáját, mely a 11. században bukkant fel Nyugaton.⁹ Alexius¹⁰ egy 5. századi aszkéta volt, aki a történet szerint mint gazdag római ifjú érkezett Edesszába, ahol Isten szeretetéért koldus lett. A görögkeleti egyházban tisztelete már halála után kialakult, amit görög és szír eredetű legendák támasztanak alá.

A Nyugati kereszténység a 10. század vége felé adoptálta Alexius alakját, ami nem lehet véletlen, hiszen a szegénység és az éhezés egyre nagyobb problémát jelentett Európában. Alexius élete példaként szolgált a középkor embere számára, és önként vállalt aszkézise nagy hatással volt a társadalom viszonylagos jólétben élő rétegeire.¹¹

Az önkéntes szegénység tehát mint új erény jelent meg, bírálva a gazdagságot és javak felhalmozását és egyfajta alternatívát nyújtva a szegénység értelmezésében is. Az éhség és szegénység folyamatos jelenléte hívta elő a karitást, azaz a segítségnyújtást és az irgalmasságot. A szegényekről való gondoskodás egyet jelentett Krisztus szolgálatával és a 11-13. században egyre több utalást találunk rá a szentek legendáiban is. A középkor az éhezés világa volt, ezért a kor nagy szentjei is elsősorban gyógyítók és táplálók voltak¹².

A ferences eszmeiség is az önként vállalt szegénységen alapszik, célja az apostoli élet követése és Krisztus szolgálata. A klérus kezdetben bizalmatlanul fogadta őket, mert hasonlóságot mutattak a már említett eretnek tanítókkal.

⁹ JÓNÁS (1986), 128-129.

¹⁰ KIRSCH, J. P., *Alexius, Saint - Fifth-century Roman confessor*, <http://bit.ly/1mS8EP0>, megtekintés dátuma: 2014.01.31.

¹¹ Ld. Pierre Valdo

¹² JÓNÁS (1986), 129.

Először 1209-ben III. Ince pápa szóban biztosította őket a támogatásáról, majd 1223-ban III. Honóriusz pápa írásban is elismerte a rend létezését.

Ferenc célja nem a rendalapítás volt, azonban követőinek száma nagyon gyorsan nőtt, így elengedhetlenné vált egy Regula¹³ megfogalmazása az együttélés szabályainak kialakítására. Az első „Meg nem erősített Regula”-t¹⁴ 1221-ben írta meg, melyet azonban a pápa nem hagyott jóvá. III. Honóriusz 1223-ban ismerte el a Regula végső formáját, melyet „Megerősített Regula”¹⁵ néven ismerünk. A szabályzat nem csupán egy jogi dokumentum, hanem egyben Ferenc buzdítása is az evangéliumi életforma követésére. Ferenc tanult ember volt, több nyelven beszélt, köztük latinul is. Ugyanakkor tisztában volt azzal, hogy követői nem mind rendelkeznek hasonló ismeretekkel, így a Regula megfogalmazásánál ezt is szem előtt tartotta: szabályai egyszerűek, azonban szigorúak voltak.

A ferences rend alapvetően kolduló rend volt. A tagok nem rendelkeztek magántulajdonnal, és kétkézi munkával vagy koldulással tartották fenn magukat. Durva szövésű csuhában és mezítláb jártak. A szigorúság belső viszályokat okozott, melynek következtében a rend két nagy ágra oszlott, az obszervánsokra (azaz a szabályt megtartókra) és a minoritákra.

A ferencesek sikerének kulcsa abban rejlett, hogy az általuk képviselt lelkeség az új ideált képviselte és a társadalom lelki szükségleteit elégítette ki, és vigaszt nyújtott a kor emberének. Másrészt abban, hogy nem zárkóztak el a városok és falvak lakossága elől, mint monasztikus társaik. Prédikációik rövidék és egyszerűek voltak – ahogy ezt Ferenc előírta a Regulában –, melyek közvetítették az evangéliumi élet üzenetét mindenki számára. Mindemellett az oktatásban játszott szerepük sem elhanyagolható. Az új szerzetesrend nyomán a társadalmi ideál a világ felé forduló, másokért cselekvő, tanító, betegápoló és a szegényeken segítő ember lett¹⁶.

A Klarisszák

Szent Klára, szintén egy Assisi-béli előkelő család leszármazottja volt. Nagy hatással voltak rá Ferenc prédikációi, az általa képviselt lelkeség és az apostoli életmód. Így 1211-12-ben megszökött otthonról és engedelmességet fogadott Ferencnek, majd pár hét után a San Damiano templomba költözött,

13 Forma vitae, Formula vitae, Forma vivendi

14 Regula non bullata

15 Regula bullata

16 JÓNÁS (1986), 135.

ahol megalapította a ferencesek Második Rendjét, melyet Szent Klára nyomán klarisszának hívunk.

A rendnek 1211 és 1218 között valójában nem volt Regulája, így életüket az Evangélium eszménye és Ferenc élő példája vezette¹⁷.

III. Ince pápa 1216-ban megadta a nővérek számára a Privilegium Pauperatis-t, azaz a Szent Szegénység kiváltságát. Majd több pápa is megfogalmazott egy Regulát a nővérek számára, melyek közül egyik sem tükrözte tisztán azokat az eszméket, melyeket Klára követett és követni óhajtott ezért nem maradt más választása, mint hogy saját szerzetesi regulát írjon. Hatalmas dolog volt ez abban az időben, jól mutatja ezt az is, hogy ő az egyetlen nő, akitől a középkorból egyházi törvényhozás maradt ránk¹⁸.

1253. augusztus 9-én – pár nappal Klára halála előtt – érkezett meg a pápai jóváhagyás a Reguláról, melyet *Forma Vitae Ordinis Sororum Pauperum*-nak nevezett el.

A Szegény Nővérek Rendje és a Kisebb Testvérek Rendje között nem csak elnevezésükben, de céljaik azonosságában is párhuzam vonható: testvéri élet és szegénység¹⁹. A klarissza regula alapját Ferenc második Megerősített Regulája képezte, ehhez illesztette hozzá Szent Benedek és Hugolino bíboros reguláinak részleteit, melyet a monostori élet szabályait fogalmazták meg. Továbbá bele kerül egy új fejezet, melyet teljes egészében Klára írt. Ebben kezdeti élményét és szándékát fogalmazta meg.

Klára egyedi gondolatait tükrözik Prágai Ágnessel váltott levelei is, melyben alaposabban körbejárja a Második Rend életformájának mibenlétét: a szemlélődést. Második levelében leírja a szemlélődés módszerét is: „1. az akarat és az érzés lendületével szegénnyé válni, átölelni a szenvedő Krisztust; 2. egész lényünkkel hosszan ezt a csodálatos jegyest szemlélni; 3. az iránta való szeretettől hajtva követni őt tetteinkben”²⁰.

Látható, hogy Assisi Szent Klára szinte mindenben követte Ferencet, mégis egy más jellegű életformát alakított ki, mely visszatükrözi egyéniségének finom vonásait is.

A ferences világi rend (Harmadik Rend)

17 HIDÁSZ Ferenc, VÁRNAI Jakab (szerk. 1993), „Szent Klára művei és életének forrásai”, *Ferences Források* 3, Újvidék-Szeged-Csíksomlyó, Agapé

18 *Ferences Források* 3, (1993), 140.

19 *Ferences Források* 3, (1993), 140.

20 *Ferences Források* 3, (1993), 166.

A ferences eszmeiség a világban élőkre is nagy hatással volt, számukra jött létre a ferences Harmadik Rend. Azok tartoztak ide, akik nem vonultak kolostorba, de életmódjukban követték Ferenc Reguláját.

A nők szerepe a 13. századi Európában

Kétféle karrier, női életmód modell alakult ki: a házasság és a vallási pályafutás. Az európai lelkiségben bekövetkező változások lehetővé tették, hogy a nők szerepe megnőtt a vallási életben²¹, és elősegítette azt, hogy hátrányos és negatív megítélésük a 13. századra szinte az ellenkezőjére fordult.

A Szűz Mária kultusz hangsúlyos megjelenésével kezdődött ez a lassú folyamat, mely a 13. századra odáig jutott, hogy az uralkodó/nemesi családok dicsőségét már nem a keresztény eszmékért küzdő lovag-királyok, hanem a javaikról lemondó, fogadott szegénységben élő, életüket a rászorulóknak megsegítésének és a betegek ápolásának szentelő királynők és nemes asszonyok vitték tovább²².

Azért is kiemelkedően fontos Árpád-házi Szent Erzsébet alakja, mert ezt a fajta lelkiséget képviselte, és mert korai halálával ő nyitotta meg ezen szentek sorát. Európában mind a lengyel Szent Hedvig, prágai Szent Katalin vagy a magyar Szent Margit életében felfedezhető egyfajta hasonlóság az életvitelük tekintetében. Úgy is fogalmazhatunk, hogy mindannyian az erzsébeti modellt követték, azonban Portugáliai Erzsébet, azaz Izabel királynő esete különleges e tekintetben. Egyik közép európai szentnél sem jelentkeztek olyan legendáriumbeli egyezések, mint a két Erzsébet esetében.

A portugál királynénál ugyanis a már számunkra is jól ismert jelenet játszódik le: *a lány titokban ételt visz a szegényeknek, melyet a kötényébe rejt. Amikor a király észreveszi, megpróbálja leleplezni és megkérdezi, mit visz a kötényében. Erre Erzsébet azt válaszolja, hogy rózsákat. Mivel a király jól tudta, hogy étel van a ruhája alatt, ráparancsolt, hogy mutassa meg. Amikor a lány elengedte a kötényt csücskét, illatos rózsák estek ki belőle. A mozzanatok szinte teljesen megegyeznek, csak épp jelen esetben a történet szereplői Aragóniai Izabel és I. Dénes király voltak.*

Árpád-házi Szent Erzsébet (1207-1231)

21 KLANICZAY Gábor (2000), *Az uralkodók szentsége a középkorban: Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*, Balassi, 171.

22 KLANICZAY (2000), 170.

Erzsébet életéről keveset tudunk elmondani történelmi tények alapján, hiszen tettei a magánéletre korlátozódtak. Halála után azonban társadalmi jelentőségűvé vált alakja, melyet felkaroltak a legendák és a szentbeszéddek.

A magyar származású királylány II. András (Endre) király és Gertrúd királyné harmadik gyermeke volt. Már 4 éves korától fogva a türingiai udvarban nevelkedett, és itt is élte le életének nagy részét Lajos őrgróf feleségeként. Három gyermekük született: Lajos, Zsófia és Gertrúd. 1227-ben férje keresztet hadjáratra indult II. Frigyes Német-római császár felhívására, de útközben meghalt. Ezután Erzsébet gyermekeivel együtt elhagyta a wartburgi várat és Eisenach városában telepedtek le egy kis időre, teljes szegénységben. Férje hamvainak hazaszállítása után sógorai Marburgot jelölték ki számára tartózkodási helyül, ahol később kórházat építtetett özvegyi járulékából, melyet Szent Ferencnek ajánlott. Életét pedig a rászorulóknak megsegítésének, betegek ápolásának rendelte alá gyóntatója, Marburgi Konrád felügyelete alatt. Özvegysege alatt szinte teljes szegénységben és aszkézisben élt. Halála után 4 évvel, 1235-ben avatta szentté IX. Gergely pápa.

A 13. század elején a szentté avatás szabályaiban²³ változás következett be. III. Incétől, de még inkább IX. Gergely pápaságától kezdve szigorú szabályokhoz van kötve, hogy kit és milyen procedúrák után lehet szentté avatni. Elengedhetlenné vált a pápai jóváhagyás, emellett pontos és hiteles jegyzőkönyvet követeltek meg a tanúk kihallgatásáról. Tehát a korábbiakhoz képest jóval több írásos dokumentum keletkezett az eljárás során.

Ennek köszönhető az is, hogy Szent Erzsébet életrajza szinte a halálát követően rögtön lejegyzésre került. Ebben nagy szerepe volt gyóntatójának, Marburgi Konrádnak, aki 1232-ben szentté avatási kérelemmel levelet írt IX. Gergely pápának, mely később Summa Vitae néven vált ismertté. Ez volt az első életrajz, mely igen vázlatosan tartalmazta életének főbb eseményeit, azon belül is özvegyi éveit említi hangsúlyosabban.

A másik legismertebb forrás, mely Szent Erzsébet életével foglalkozik a Libellus De Dictis Quattor Ancillarum, azaz az Erzsébethez legközelebb álló négy szolgálólány vallomásait tartalmazó jegyzék. Ebben Erzsébet életének négy szakasza kerül bemutatásra: a gyermekkor, a házasság, az özvegyiség és a halála körüli, illetve az azt követő események. Guda és Isentrud Erzsébet udvarhölgyei voltak, akik gyermekkorától fogva elkísérték a királylányt,

²³ KLANICZAY Gábor (2009), "Szent Erzsébet szentté avatási pere. Az első tanúvallomások életéről és csodáiról." In: Árpád-házi Szent Erzsébet-kultusza a 13-16. században. Budapest, 23.

illetve Elisabeth és Irmengard, akik a marburgi kórház szolgálói voltak. Ez az életrajz figyelmen kívül hagyja a kronológiai sorrendet az események leírásánál – úgy mondták el az eseményeket, ahogy azok épp eszükbe jutottak.

A kanonizációs eljárás során két hivatalos, latin nyelvű jegyzék is készült Erzsébet csodáiról, melyeket Marburgi Konrád kezd el vezetni. Hivatalos dokumentumként említhető a csodák hitelességének felülvizsgálatára vonatkozó pápai leirat és IX. Gergely pápa levele Kasztíliai Beatrixhoz²⁴.

Az eljárás során minden irat, vallomás és jegyzőkönyv a pápához került. Később ezek alapján több szerző is elkezdte feldolgozni Erzsébet életét, és különböző terjedelmű, akár tartalmilag is eltérő életrajzok készültek. Ilyen például az a ferences breviárium a 13. század végéről, melyet Lemmens²⁵ Celanói Tamásnak tulajdonított, és amely már Erzsébet szentté avatása után keletkezett *Vita anonima toscana* címen. Ez a breviárium említi először Erzsébet rózsacsodáját²⁶.

Ezzel egy időben a nép körében is terjedt Erzsébet kultusza, s már halálát követően kialakul egy erős szóbeli hagyomány, mely gyorsan és széles körben vált ismertté. Egyes elméletek szerint Szent Erzsébet alakját Olaszországban a képzőművészetek, Franciaországban az irodalom karolja fel a 13. században²⁷, Németországban inkább krónikák és a hivatalos jellegű latin *vita*-k tárgya, Magyarországon pedig majd csak a 15. században elevenítik fel alakját a ferences szerzetesek, Temesvári Pelbárt és Laskai Osváth.

Az ezredforduló környékén új lendületet vett magyar Erzsébet-kutatás újabb eredményei azt mutatják, hogy a 14. századi Itáliában a ferences rendi prédikációkban²⁸, illetve ferencesekhez köthető kéziratok kódexekben²⁹ Szent Erzsébet számos említése található. Az életrajz a ferences testvérek tollán újabb elemekkel gazdagodik. A kultusz terjedésének következménye, hogy

24 JÓNÁS (1986), 14.

25 LABAN Antal (1907), *Az árpádházi Szent Erzsébet-legendák irodalmunkban*, Budapest, Franklin

26 FALVAY Dávid (2005), "Santa Elisabetta de'Ungheria nei manoscritti della Bibliotheca Nazionale Centrale di Firenze" In: *Annuario Studi et documenti italo-ungheresi*, Róma-Szeged, 172-181.

27 BALÁZS Ilona (1930), *Magyarországi Szent Erzsébet a XIII. század francia irodalmában*, Bibliothèque De l'Institut Français à l'Université De Budapest, Budapest, Eggenberger, 18.

28 GECSE Ottó (2012. november 24.) konferencia előadása, *Szent Erzsébet tisztelete az itáliai Ferences Családban*, Szeged

29 FALVAY Dávid (2012. november 24.) konferencia előadása, *Szent Erzsébet tisztelete az itáliai Ferences Családban*, Szeged

alakja megjelenik szentbeszédtek témájaként is. Ezek a sermo-k azt bizonyítják, hogy a kultusz már része lehetett a mindennapoknak.

Mind vallási, mind politikai szempontból fontos megemlíteni, hogy a Szent Erzsébet-kultusz következménye az is, hogy uralkodók, mint a már említett IX. Lajos is, róla nevezik el gyermekeiket, s igyekeznek minél jobban hangsúlyozni az Árpád-házzal fennálló rokoni kapcsolatot. Az Árpád-házzal dinasztikus rokonságot ápoló királyi családok is sokat tehettek a kultusz elterjedéséért.

A 13. század második felében, különös körülmények között megszületik egy aragóniai királylány – *quando naceo, naceo envistida, envolta e cuberta de ûa pele, que lhe nom parecia nembro algûu, a qual pele ou teagem a rainha, sa madre fez poer em ûa coussella*³⁰ –, akit szent nagy-nagynénje után³¹ szintén Erzsébetnek³² keresztelnek. A királyné kegyes és karitatív életvitelével, áldozatkész megmentőként teremt majd békét az Ibér-félsziget országai között.

Portugáliai Szent Erzsébet (1269/70 - 1336)

Az Ibériai-félszigeten rengeteg forrás áll a kutató rendelkezésére, s ezek alapján megismerhetjük Izabel, azaz Portugáliai Szent Erzsébet alakját, aki – Portugália királynőjeként – nemcsak egy fontos történelmi személyiség volt, hanem életviteléből kifolyólag markáns mitikus szereplőjévé vált a portugál és a spanyol legendáknak is. Éppen ezért érdemes mindkét oldalról alaposabban megvizsgálni alakját, hogy teljes képet kaphassunk róla a 13. századi Portugáliában, s hogy nem utolsó sorban párhuzamot vonhassunk közte és a magyar szent között.

A források első csoportja a tárgyi emlékeké. Ilyen például a szent síremléke vagy a fennmaradt képi ábrázolások. Továbbá a coimbrai Museu Nacional de Machado de Castro-ban³³ őrzött néhány ereklyéje: többek között egy ezüsből és achátból készült körmeneti kereszt és egy ezüst ereklyetartó, melyben a királynő által használt zárandokbot egy darabja található.

30 Születésekor a királylányt egy pihés bunda (ún. lanugo) borította, melyet anyja egy kis dobozban megőrzött.

31 Ld. 1. számú melléklet

32 Isabel de Aragão vagy Rainha Santa de Portugal

33 GONÇALVES, António Nogueira (1983), *O tesouro de D. Isabel de Aragão, Rainha de Portugal*, Coimbra, 17-20.

MOJZER Anna (2008), „Portugáliai Szent Erzsébet kincstára és magyar „rokonsága””, *Művészeti-történeti értesítő*, 57. évf. 1. sz. 97-108.

A források másik fontos csoportja a fennmaradt írásos emlékeké; a krónikák, legendák és szentbeszédék, melyek foglalkoznak alakjával. A 20. század közepén került feldolgozásra a királynő mindaddig ismeretlen személyes levelezése, ami újabb lendületet adott a portugáliai Erzsébet kutatásoknak. Ezeket testvérének, II. Jakabnak, Aragónia királyának küldte: volt közöttük két végrendelet, egy kinyilatkoztatás arról, hogy csatlakozni akar a Klarisszák rendjéhez, egy tiltakozó levél az unokaöccsei legitimizációjával kapcsolatban, és a sort személyes témájú levelei zárták.

Izabel egyéb tulajdonságait megtudhatjuk az általa hátrahagyott két végrendeletből és a személyes leveleiből. Ezek alapján azt is elmondhatjuk a királynőről, hogy jól olvasott latinul és portugálul is, mely meglepő és szokatlan műveltségre utal a 13-14. század derekán. Továbbá voltak bizonyos fokú orvosi ismeretei, értett az adminisztrációhoz, illetve jó politikai érzékkel rendelkezett. A diplomáciai tevékenysége és békességre törekvése éppúgy érvényesült a saját birtokain, mint az Ibér-félszigeti „nemzetközi” politikában. Mindemellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy foglalkozott népével, szociális tevékenységét mi sem bizonyítja jobban, hogy több kórházat is alapított (Hospital dos Meninos Inocentes de Santarem, Hospital de Leiria, Hospício dos Pobres, Hospital de Velhas Inválidas em Coimbra), emellett létrehozott szegényházakat is (albergarias) Estremoz-ban, Alenquerben és Odivelasban is. Ő alapította a Gafarias de Óbidost és a Gafaria de Leiriát (leprasházak), illetve a Recolhimento para Regeneração das Desgraçadas de Coimbrát a nyomorékok megsegítésére. Ezen intézményeket meg is említi végrendeletében. Az egyik legfontosabb intézmény mindközül a Santa Clara Monostor, melyet Mor Dias alapított a 13. században, Szent Izabel pedig újra megnyitotta és felvirágoztatta a 14. században. A monostort Szent Klárának és Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelték.

A levelei mellett az egyik legalapvetőbb forrás Izabel életéről egy anonim életrajz, melyet nem sokkal halála után írtak. A szerzője egy olyan személy lehetett, aki közel állt a királynőhöz. Valószínűleg gyóntatójának, Salvado Martins barátnak tudható be a 14. századi életrajz, mely a királyné szent misztériumát helyezi előtérbe, ezért kegyességét, erényességét és kedvességét hangsúlyozza.

Az életrajz Izabel születése körüli csodás eseményektől kezdve leírja a királynő gyermekkorát az aragón udvarban, és a házassága körüli intézkedésekre is külön kitér. Lineárisan folytatva elmeséli, hogy hogyan került Portugáliába a fiatal királylány, illetve hogyan telt házassága a portugál ural-

kodóval. Majd az özvegyességétől haláláig tartó időszakra is kitér, és szó esik arról is, hogyan vitték át a testét Estremozból Coimbrába. Leírja a temetése körülményeit is.

A szöveg eredeti példánya elveszett. A legrégebbi másolat a 16. századból származik, és ma ez is a Machado de Castro Múzeumban található a többi Izabelhez kötődő ereklyével együtt. A színes festékekkel díszített kézirat a következő címet viseli: „*Livro que fala da boa vida que fez a Rainha de Portugal, Dona Isabel, e seu bons feitos e milagres em sua vida, e depois da morte.*”³⁴

Ez az első hagiográfia – melyet Francisco Brandão barát a 17. század során nyomtatásban is közöl a Monarquia Lusitana 6. kötetében – a későbbiekben alapjául szolgál majd az összes életrajzi jellegű műnek. Sőt mi több, ez alapján kerül majd be Izabel személye az udvari krónikákba is.³⁵

A ma *Vida* néven ismert kéziratot kezdtem el feldolgozni, mely a Lisszaboni Tudományos Akadémia “Boletim da Classe de Letras” 13. kötetében, José Joaquim Nunes feldolgozásában jelent meg, aki törekedett azt a lehető legarchaikusabban közölni.

Az óportugál nyelven, 92 oldal terjedelemben íródott szöveg 58 pontban meséli el Izabel életének történetét. A következőkben az életrajz bővebb ismertetését közlöm, saját fordításaim és M. Lourdes Cidraes “Isabel De Aragão, Rainha Santa: Da História Ao Mito” című cikke alapján.

A kézirat tartalmáról

Izabel 1269/70 telén született Zaragoza városában, Aragóniában, I. Hódító Jakab unokájaként, III. Péter és Szicíliai Konstanza lányaként. Szülein kereszttül a királylány nagy európai uralkodók leszármazottja, és rokona annak a magyarországi Szent Erzsébetnek, akiről nevét is kapta. Már gyermekkorában is különleges figyelemmel és szeretettel vették körül, úgy tűnt, nagy tettek lesz hivatott. 11 éves korában férjhez adták I. Dénes portugál királyhoz, akit több kőrő közül választottak ki. Rengeteg értékes hozománnyal indult el a királylány, s cserébe várakat és falvakat kapott Dénestől. Az úton apja Katalónia határáig kísérte, Kasztíliától pedig unokatestvére Jakab infáns vigyázta az újdonsült királynét egészen Portugália határáig, ahol Dénes király testvére, Alfonz infáns fogadta. Az ifjú ara Bragançánál lépett Portugália területére és

34 Könyv, mely Portugália Királynőjének, Donna Izabelnek szép életét beszéli el, s az ő jócselekedeteit, s csodáit, melyek életében, és halála után történtek

35 CIDRAES, M. Lourdes (2004), *Isabel de Aragao, Rainha Santa: de História ao Mito*, <http://bit.ly/1omXqNK>

Trancosoban találkozott férjével, ahol megtartották a templomi esküvőt. A hivatalos ceremóniát Barcelonában tartották, majd a királylány elindult Portugália felé, ahol az egyházi szertartás is lezajlott.

A királyi pár végül Coimbrában telepedett le. Két gyermekük született, Afonso (Alfonz), a trónörökös és Constança, akit férjhez adtak a kasztíliai uralkodóhoz. Dénes hagyta érvényesülni Izabelt a politikai életben, együtt mentek a fontosabb diplomáciai utakra, tehát egy politikailag is tevékeny királynő volt: részt vett a gyermekei kiházasításának megszervezésében, valamint saját birtokain ő maga végezte az adminisztrációs teendőket. Dénes jóváhagyásával a birtokai után befolyó jövedelmekből vallási gyülekezeteket, konventeket pártfogolt.

Házasságuk azonban nem volt felhőtlen. Dénes király trubadúrként nemcsak az udvari költészetnek, hanem a szép nőknek is nagy kedvelője volt, több házasságon kívüli viszonyt is folytatott, melyekből törvénytelen utódok születtek. Izabel panasz nélkül túrte férjének hűtlenkedéseit, és még a törvénytelenül születő gyermekeket is ellátta étellel, ruhával.

A királynét gyakran emlegetik békehozóként is a félszigeten, köszönhetően közreműködésének a politikai konfliktusokban. Ez azonban nem jelentette azt, hogy Izabel és Dénes között ne lettek volna nézeteltérések. Egy alkalommal a királyné még rövid száműzetésbe is kényszerült az egyik miatt. Dénes király ugyanis azt gyanította, hogy felesége a fiának, Alfonznak segített lázadást szítani a király ellen, pedig ő csak a két fél kibékítésén fáradozott.

Mikor a király megbetegedett Santarem-ben, Izabel végig mellette volt, támogatta, segítette és ápolta. Férje halála után felvette a klarisszák habitusát, és az általa alapított Santa Clara Monostorba vonult, hogy ott töltse hátralévő életét. Hivatalosan csak a halálos ágyán lépett be a rendbe, így addig szabadon folytathatta az adakozást, jótekonyságot.

Férje temetése után zarándokútra indult Santiago de Compostela-ba a püspöktől kapott bottal, melyet achátintarziával díszítettek, és melynek bizonyos részeit a mai napig őrzik a Machado Castro Múzeumban és a Santa Clara-a-Nova templomban.

1336-ban, Estremozban halt meg közel 66 évesen, mikor fia és unokája háborúskodását próbálta megakadályozni. Fia, IV. Alfonz teljesítve anyja végső óhaját átszállította holttestét Estremozból Coimbrába és ott a Santa Clara Monostorban temetette el. A translatio sok időt vett igénybe, de mire megérkeztek Coimbrába – a júliusi hőség ellenére – a koporsóból parfümös

illat szállt fel: „*tão nobre odor que nunca ninguém tinha visto*”³⁶ – írja az első biográfia.

Az Izabel-kultusz kialakulása

Az Izabel-kultusz első megnyilvánulásai nem sokkal a királynő halála után kialakultak. A *translatio* hét napig tartott az ország déli részéből Coimbrába, és egyre többen csatlakoztak a menethez. Ebben a tömegben kezdtek el terjedni csodás történetek, és Coimbrába érve ezek száma egyre csak bővült. A királynő temetésén rengetegen vettek részt, s ezekre a napokra datálják az első csodás gyógyulásokat is. A nép körében ekkor alakul ki Izabel kultusza, akit halálától fogva szentként emlegettek. Hivatalosan csak a 17. században (1625. május 25.) kanonizálta VIII. Orbán pápa. A szentté avatás hosszú folyamata azzal zárult, hogy felnyitották a szent sírját a Rómából küldött bírák előtt s végül Aragóniai Izabel hivatalosan is bekerült a katolikus liturgia szentjei közé.

Izabel városa Coimbra volt, mert ott töltötte élete nagy részét, és munkássága is oda kötötte. Manapság azért is fontos hely, mert a királynő testét ott őrzik a Santa Clara-a-Nova Monostorban, s így az Izabel-kultusz szempontjából privilégiumot élvez. A Szent Királynő ünnepét is itt tartják két évente július 4-én, halálának évfordulóján.

A hivatalos kánon mellett Erzsébet alakja a portugál népi emlékezetben is továbbélt – hasonlóan a mi Mátyás királyunkról szóló történetekhez. Ezen legendák sokszor egy-egy krónikából vagy életrajzi eseményből vették eredetüket.

Izabelhez köthető csodák

Az első életrajzban megjelenő csodák:

1. „A lenda do ermitão”³⁷: egy remete figyelmezteti Izabel királynőt, hogy a Kasztíliában elhalálozott lánya, Constança a purgatóriumban várja anyja közbeavatkozását, hogy beléphessen a mennyek országába.
2. A Szűz megjelenésének legendája: halála előtti pillanatokban hí-

³⁶ Oly nemes illat, melyet még senki nem érzett azelőtt

³⁷ A remete legendája

vatta fia feleségét, Beatrizt, hogy engedje be a fehér ruhába öltözött asszonyt, akit rajta kívül senki nem látott.

Néhány legendát régi krónikákban találhatunk meg:

1. „A lenda das águas do Tejo se apartam”: a legenda, melyben a Tejo folyó vize kettéválik. Mikor Izabel elindul, hogy a szent mártír, Szent Iria sírját felkeresse a Tejo folyó vize kettényílik, hogy a királynő a száraz homokon kelhessen át.
2. „A lenda do pagem da rainha”³⁸: a királynő szolgáját hamisan megvádolják a király előtt és csapdát állítanak neki. De mégis megmenekül Dénes király bosszúja elől, s kiderül ártatlansága.
3. „Lenda da rainha lavadeira”³⁹: gyógyító erejűvé vált annak a folyónak a vize, melyhez a királynő mosni járt.
4. „A lenda do mausoléu que dava um salto”⁴⁰: A királynő zarándokbotjával érintett nehéz kőszir, melyet a Mondego folyó áradása fenyegetett, régi helyéről egy magasabbra „ugrott”.

Néhány etimológiai jellegű, névtelen eredetű legenda a nép ajkán él. Ezek eredetének idejét és módját lehetetlen meghatározni. Ilyen például az „*Aldeia do Amor*”⁴¹ nevű falu, mely Dénes király szeretőiről emlékezik meg nevében.

Egyéb földrajzi nevek is köthetők Izabel királynéhoz, ilyen például Almoester városa, melynek nevében a monostor szó fedezhető fel, mégpedig azért, mert a Tejo folyó csodájának tiszteletére egy monostort kezdtek építeni, és innen kapta a nevét a város. Hasonló a helyzet Ansião, Sangalhos, Cartaxo, Vila Flor, Pataias és Odívelas esetében is.

Coimbra, Lisszabon, Estremoz és Alanquer városához köthetők az egyházi és Leiria városához a profán legendák.

³⁸ A királynő szolgájának legendája

³⁹ A mosónő legendája

⁴⁰ A mauzóleum legendája, mely ugrott egyet

⁴¹ „*Szerelem falva*” valójában egy Leiria melletti falu

A Rózsacsoda Szent Izabelnél

A legkorábbi forrás egy 15. századi oltárkép, melyen a királynőt rózsákkal a kötényében ábrázolják, ezt manapság Katalóniában, a Museu da Catalunhában őrzik. A 14. századi életrajzban még nem jelenik meg a rózsacsoda, első írásos említését a Frei Marcos de Lisboa által 1562-ben írott *Cronica dos Frades Menores*ben⁴² találjuk⁴³. A 16. századra datálják a királynőről készült festményt a coimbrai Museu Machado de Castro-ban, melyen rózsákkal ábrázolják a királynét.

Több változata is létezik a legendának, melyekben kenyér helyett aranyat visz a kötényében és azok változnak rózsává, vagy éppen fordítva, a rózsák változnak arannyá.

„Levava uma vez a Rainha santa moedas no regaço para dar aos pobres, /
Encontrand-a el-Rei lhe perguntou o que levava, / ela disse, levo aqui rosas. E
rosas viu el-Rei não sendo tempo delas.”⁴⁴

A motívum eredete kérdéses, de köze van nagy-nagynénjéhez, Árpád-házi Szent Erzsébethez is. A kései átvétel ellenére igen hamar központi eleme lett az Izabelhez fűződő legendáknak és M. Lourdes Cidraes⁴⁵ szerint ebben találkozik a Szent Királynő kanonikus alakja a nép ajkán élőével.

A kapcsolat minősége

A két Erzsébet életpályája főleg abban a tekintetben hasonló, hogy mindketten szem előtt tartották a ferences lelkeséget, ebből kifolyólag a szegények és rászorulóknak megsegítését, a betegek ápolását. A másik kulcsmotívum a kórházalapítás, mely mindkét szent életében fontos momentum volt. Nem szabad elfelejteni az Erzsébet és Izabel közötti legendáriumbeli egyezéseket sem, ugyanis a rózsacsoda átvétele ilyen módon csak az Ibér-félszigeten jelent meg. Felmerül hát a kérdés, miért ilyen hasonló a két legenda, és miért pont ez a kettő?

Árpád-házi Szent Erzsébet hatása Európa szerte elterjedt, s ennek a kultusznak lehet egy ibériai változata a Szent Királynőé is.

⁴² Kisebb Testvérek Krónikája

⁴³ CIDRAES (2004)

⁴⁴ A királynő aranypénzeket rejtett kötényébe, hogy azokat a szegényeknek ajándékozza. Férje megkérdezte, hogy mit visz, ő azt válaszolta, hogy rózsákat és a király is látta a virágokat, pedig abban az időben nem nyíltak.

⁴⁵ CIDRAES (2004)

Másrészt az európai lelkiség változását kell figyelembe venni, illetve ennek a portugál reflexióját megvizsgálni. Hogyan lehetséges az, hogy a hasonlóság odáig terjedt, hogy legendáriumbeli és ikonográfiai egyezéseket fedezhetünk fel a két személyiség között?

Véleményem szerint külön kezelendő az életrajz és a legendárium, mert az első hasonlósága idézhette elő a másodikban az egyezéseket. De vajon ezt milyen mértékben tudhatjuk be a királynénak, és milyen mértékben a nép emlékezetének?

Izabel vajon mennyire volt tisztában felmenőjének életével, legendáival és csodáival? Ennyi év távlatából egyfajta tudatosságot vélek felfedezni, még úgy is, hogy az egész talán egy atyai predesztinációval indult. Ám ennek bizonyítására szükséges lenne megvizsgálni Aragóniai Izabel levelezéseit. Annál izgalmasabb kérdés, hogy hogyan jutott el az Erzsébet-legenda Portugáliába?

Eddigi kutatásaim azt mutatják, hogy Árpád-házi Erzsébet életmód-moddjének elterjedése különböző kulturális szinteken létezett, melyekhez különböző utakon juthatott el Erzsébet legendája.

Az egyik legkézenfekvőbb a ferences közvetítés: a ferences prédikációkban (például Pádai Lukács prédikációjában) a 14. században megjelenő Szent Erzsébet, a ferences harmadrend patrónájaként tűnik fel: a prédikációk célközönsége a laikus, világi közönség. Szent Izabel Szent Klárának és Szent Erzsébetnek szentelt monostort újít és virágoztat fel, több kórházat patronál, és férje halála után a klarisszák habitusát ölti magára, majd a halálos ágyán belép a ferences rendbe is.

A másik kulturális szint közvetítője a Nápolyi Királyság lehet, ahol az udvari prédikációkban megjelenő szent a dinasztikus érdekeket szolgálta, célközönsége a nemesek, diplomaták, uralkodó-családok.

Gecser Ottó szerint a Szent Erzsébethez fűződő rózsacsoda kialakulása és gyors elterjedése szempontjából a legkézenfekvőbb hely a nápolyi királyi udvar volt.⁴⁶

A nápolyi udvar a 13-14. században szoros rokoni kapcsolatban állt a magyar királysággal: a nápolyi királyné, Mária V. István és Kun Erzsébet lánya, IV. Béla unokája, Szent Erzsébet unokahúga, aki 17 éves koráig a Nyulak szigetén Szent Margit mellett nevelkedett.

⁴⁶ GECSE OTTÓ (2009) "Szent Erzsébet rózsacsodájának előzményei és legkorábbi latin szövegváltozatai". In: Árpád-házi Szent Erzsébet-kultusza a 13-16. században, Budapest, 104-122.

Mária két Erzsébet-életrajzot is birtokolt. Felépíttette a Santa Maria Donnaregina klarissza templomot a 14. század elején, melyben számos képen festette meg nagynénje, Szent Erzsébet életét. Ez a képsor Erzsébet életének legkorábbi és legteljesebb képi ábrázolása.⁴⁷

Fia, I. Bölcs Róbert felesége Aragóniai Jolán, akinek felmenői között szintén találunk Árpád-házi őst, nagyanyja II. András lánya, Árpád-házi Jolán⁴⁸. Bölcs Róbert két saját prédikációjában is megemlékezik Erzsébetről.⁴⁹ Portugáliai Szent Erzsébet családfáját áttekintve láthatjuk, Aragóniai Jolán a portugál szent nővére volt.

A szoros dinasztikus kötelékek, vagy a ferences rendhez fűződő kapcsolat már önmagukban is elegendőek lehetnének az Erzsébet-legenda motívumainak elterjedéséhez az Ibér-félszigeten. Feltehetőleg azonban mindkettő jelen volt, és erősítették egymás hatását.

Utószó

Árpád-házi Szent Erzsébet alakja és hatása a középkorban kiemelkedő volt, ez azonban napjainkban is ugyanúgy megfigyelhető. Nemcsak vallási, hanem tudományos szempontból is egyre nagyobb az érdeklődés: konferenciákat rendeznek és új tanulmányok jelennek meg ebben a témában, ahol egyre több aspektusból vizsgálják személyiségét és a hozzá kapcsolódó legendákat, illetve azok eredetét.

Árpád-házi Szent Erzsébetnek egy olyan vonatkozását kezdtem el feldolgozni, melyet eddig a magyar szakirodalom kevésbé ismer. Viszont Portugáliában köztudott, hogy Aragóniai Izabel magyar felmenőkkel rendelkezett, melyet eddig egyik általam olvasott forrás sem mulasztott el közölni.

Magyarországon ellenben Rákóczy István tanulmánya volt az egyetlen, melyet a témában találtam. Ebben röviden összefoglalva közli a két szent közötti kapcsolatot a rózsakonográfia alapján. Ez azonban egy portugál közönségnek íródott tanulmánykötet részeként jelent meg, ennél fogva idegen nyelvű és sokkal inkább a magyar vonatkozásokat részletezi. Úgy gondolom, érdemes lenne részleteiben is feldolgozni az Aragóniai és Magyarországi Szent Erzsébet közötti kapcsolatot.

47 PROKOPP Mária (2009) "A Magyar Királyság szerepe Szent Erzsébet egyetemes tiszteletében. Adalékok Szent Erzsébet ikonográfiájához" In: Árpád-házi Szent Erzsébet-kultusza a 13-16. században. Budapest, 153-162. (158.)

48 Ld. 2. számú melléklet

49 GECSER Ottó (2012. november 21) konferencia előadás, Szeged

Jelen munkámban ennek kutatását kezdtem el, megvizsgálva a 13. század lelkiségét, összehasonlítva a két szent életét. Saját fordításom alapján bemutattam a portugáliai szent életét és kitértem annak legendáriumára is. Fontos leszögezni azonban, hogy jelen munka egy folyamatban lévő kutatás egyik állomása, melyet mindenképpen folytatni fogok.

Ami a dolgozat jövőjét illeti, a téma egyediségének köszönhetően rengeteg irányba lehet továbbindulni. Ebben a fázisban arra próbáltam választ kapni, hogy vajon milyen úton juthatott el a Szent Erzsébet-kultusz az Ibériai-félszigetre.

Fehlasznált irodalom

- BALÁZS Ilona (1930), *Magyarországi Szent Erzsébet a XIII. század francia irodalmában*, Bibliothèque De l'Institut Français à l'Université De Budapest, Budapest, Eggenberger
- CIDRAES, M. Lourdes (2004), *Isabel de Aragao, Rainha Santa: de História ao Mito*, <http://bit.ly/1omXqNK>, megtekintés dátuma 2012.május 13.
- FALVAY Dávid (2005), "Santa Elisabetta de'Ungheria nei manoscritti della Bibliotheca Nazionale Centrale di Firenze" In: *Annuario Studi et documenti italo-ungheresi*, Róma-Szeged
- FAZEKAS Csaba (2006), *Történelem és egyházpolitika*, Miskolc In: <http://bit.ly/1jObpFE>, megtekintés dátuma 2014.02.24.
- FIGANIÈRE, Frederico Francisco de la (1859), *Memorias Das Rainhas de Portugal*, Lisboa, Typographia Universal
- GECSER Ottó (2009) "Szent Erzsébet rózsacsodájának előzményei és legkorábbi latin szövegváltozatai". In: *Árpád-házi Szent Erzsébet-kultusza a 13-16. században*, Budapest
- GERGELY Jenő (1999), *A pápaság története*. Kossuth, 64-69.
- GÉCZI János (2007), *A rózsza és jelképei, A keresztény középkor*, Gondolat
- GONÇALVES, Antonio Nogueira (1983), *O tesouro de D. Isabel de Aragão, Rainha de Portugal*, Coimbra
- HARMAT Árpád Péter, *Az első és legjelentősebb szerzetesrendek kialakulása és története*, In: <http://bit.ly/1kSZrB8>, megtekintés dátuma 2014.10.29.
- KIRSCH, J. P., *Alexius, Saint - Fifth-century Roman confessor*, In: <http://bit.ly/1mS8EP0>, megtekintés dátuma: 2014.01.31.
- HIDÁSZ Ferenc, VÁRNAI Jakab (szerk. 1993), "Celanói Tamás életrajzai Szent Ferencről", *Ferences Források* 2, Újvidék-Szeged-Csíksomlyó, Agapé
- HIDÁSZ Ferenc, VÁRNAI Jakab (szerk. 1993), "Szent Klára művei és életének forrásai", *Ferences Források* 3, Újvidék-Szeged-Csíksomlyó, Agapé
- KLANICZAY Gábor (2000), *Az uralkodók szentsége a középkorban: Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*, Balassi
- KLANICZAY Gábor (2009), "Szent Erzsébet szentté avatási pere. Az első tanúvallomások életéről és csodáiról. In: *Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a 13-16. században*" In: *Árpád-házi Szent Erzsébet-kultusza a 13-16. században*. Budapest. 23-40.
- LABAN Antal (1907), *Az árpádházi Szent Erzsébet-legendák irodalmunkban*, Budapest, Franklin

- MAGYAR Zoltán (2007), *Árpád-házi Szent Erzsébet: történelem, kultusz, kultúrtörténet*, Text-Print Nyomda Kft., Győr
- MOJZER Anna (2008), „Portugáliai Szent Erzsébet kincstára és magyar „rokonsága””, *Művészettörténeti értesítő*, 57. évf. 1. sz. 97-108.
- NUNES, José JOAQUIM (1921), “Vida e milagres de Dona Isabel, rainha de Portugal: texto do século XIV, restituído á sua presumível forma primitiva e acompanhado de notas explicativas”, In: *Boletim da Classe de Letras vol. XIII*, Coimbra, Imprensa da Universidade 1293-1384.
- PROKOPP Mária (2009) “A Magyar Királyság szerepe Szent Erzsébet egyetemes tiszteletében. Adalékok Szent Erzsébet ikonográfiájához” In: *Árpád-házi Szent Erzsébet-kultusza a 13-16. században*. Budapest
- RÁKÓCZI István (2003), *Mares literários luso-húngaros*, Lisboa, Colibri,
- Sz. JÓNÁS Ilona (1986), *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Budapest, Akadémiai
- Teresinha Maria DUARTE, (2006), *Santa Isabel Rainha de Portugal: modelo de santidade feminina e leiga*, OPSIS – Revista do NIESC Vol. 6, <http://bit.ly/1cqzxFq>, megtekintés dátuma 2012.május 13.